

Ks. Leszek Rojowski*

UPJPII w Krakowie Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZKU „CARITAS” DIECEZJI TARNOWSKIEJ W LATACH 1937-1939

Słowa klucze:

Caritas, Związek „Caritas”, działalność charytatywna, dobroczynność, Parafialne Oddziały „Caritas”

Treść:

- I. Zrzeszanie stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia
- II. Kształcenie i formowanie pracowników „Caritas”
- III. Tworzenie Oddziałów „Caritas” w parafiach
- IV. Promowanie i propagowanie działań charytatywnych
- V. Inspirowanie organizowania stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia
- VI. Akcje charytatywne w zorganizowanym dziele miłosierdzia

W 2007 r. ukazał się artykuł przedstawiający historię powstania Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej¹ Wpisywała się ona w kontekst szerszego procesu instytucjonalnego organizowania i koordynacji różnych dzieł dobroczynnych, który rozpoczął się na przełomie XIX i XX wieku w krajach Europy i doprowadził do powstania katolickiej organizacji Caritas. Do jej powołania w diecezji tarnowskiej przyczyniły się działania ks. Karola Pękali i Akcji Katolickiej, którą kierował² To właśnie w ramach tego stowarzysze-

---

* Ks. Leszek Rojowski, dr teologii, prodziekan Wydziału Teologicznego Sekcja w Tarnowie UPJPII w Krakowie, prorektor Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie.

¹ L. Rojowski, *70 lat Caritas tarnowskiej. Historia powstania*, w: *Przebóstwiać to co ludzkie. Księga pamiątkowa ku czci ks. biskupa W Bobowskiego*, red. S. Sojka, J. Stala, Tarnów 2007, s. 555-565. Artykuł został opublikowany w związku z 70. rocznicą erygowania Związku „Caritas”

² Podkreślając zasadnicze znaczenie działań prowadzonych w ramach Akcji Katolickiej dla przygotowania zorganizowanej akcji charytatywnej w diecezji tarnowskiej należy pamiętać, że wpływ na erygowanie Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej miały ponadto postanowienia Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego oraz powstawanie Związków „Caritas” w innych diecezjach Polski, zwłaszcza sąsiadujących z diecezją tarnowską.

nia, w latach 30. minionego stulecia, działalność charytatywna była stopniowo usprawniana i organizowana w celu nadania jej nowej, instytucjonalnej formy. Sytuacja, w której Związek „Caritas” Diecezji Tarnowskiej wyrażał w dużym stopniu z dzieła charytatywnego prowadzonego w ramach Akcji Katolickiej³, sprawiała, że nowa organizacja miała już pewne punkty oparcia, a także sposoby i formy działania⁴ Erygowanie Związku „Caritas” dawało m.in. możliwość znacznego poszerzenia prowadzonej akcji charytatywnej zarówno co do zakresu, jak i nowych form.

W niniejszym opracowaniu⁵, będącym swoistą kontynuacją wcześniejszej publikacji, zostaną ukazane najważniejsze działania Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej podjęte w pierwszych niespełna trzech latach od jego powołania⁶ Plan artykułu oparty jest o cel, zadania i środki działania Związku „Caritas” określone w jego statucie⁷ Zebranie i przedstawienie realizowanych przedsięwzięć zostanie podsumowane końcowymi wnioskami będącymi próbą oceny tego początkowego okresu funkcjonowania Związku.

I. ZRZESZANIE STOWARZYSZEŃ CHARYTATYWNYCH I DZIEŁ MIŁOSIĘDZIA

Statut Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej, zatwierdzony wraz z erygowaniem Związku w dniu 1 marca 1937 r. przez biskupa Franciszka Lisowskiego, stwierdzał, że celem organizacji jest „zrzeszanie stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia na terenie diecezji i parafii”⁸. Realizacja tego fundamentalnego zadania miała służyć zbudowaniu zorganizowanej akcji dobroczynnej w diecezji. Chodziło o skoordynowanie działalności różnych podmiotów kościelnych zaangażowanych na polu niesienia pomocy potrzebującym, przy zachowaniu i respektowaniu autonomii każdego z nich. Związek „Caritas” miał łączyć stowarzyszenia i dzieła miłosierdzia, aby przyczynić się do ich owocnego współdziałania i współpracy⁹, a także do-

³ Do czasu powstania Związku „Caritas” i jego parafialnych Oddziałów znaczna część przedsięwzięć charytatywnych na poziomie parafialnym były organizowane przez Zarząd Parafialnej Akcji Katolickiej. Tenże Zarząd był odpowiedzialny za utworzenie Wydziału Parafialnego „Caritas”

⁴ Wystarczy wspomnieć organizowane wcześniej przedsięwzięcia: Dzień Chorych, Tydzień Miłosierdzia oraz tzw. „Gwiazdkę” i „Święcone”

⁵ Źródłami dla opracowania tematu są: dokumenty Związku „Caritas” zgromadzone w Archiwum Diecezji Tarnowskiej, materiały zawarte w „Pośłańcu Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej” (dalej: „Poślaniec DIAK”) oraz monografia M. Dmochowskiej, *Karol Pękala Biskup. Życie i dzieło*, Kraków 1993, s. 97-103.

⁶ Graniczną datę dla badanego okresu stanowi początek II wojny światowej.

⁷ Por. *Statut Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej*, Tarnów 1937.

⁸ Tamże, art. 2, s. 1. *Statut* wskazuje tylko ten jedyny cel nowej instytucji. Wynika on z samego charakteru Związku, który został powołany jako stowarzyszenie, czyli organizacja zrzeszające inne podmioty lub osoby.

⁹ *Statut* organizacji wyraził to zadanie następująco: „uzgadniać, porządkować i powodować wzajemne współdziałanie prac i poczynań na polu miłosierdzia chrześcijańskiego” (art. 3, s. 2).

pomagać im w działaniu i rozwoju, ułatwiać dostosowanie się do nowych warunków i metod pracy oraz bronić ich interesów lub zastępować je w razie potrzeby wobec władz państwowych czy innych organizacji. Poprzez zrzeszanie stowarzyszeń i dzieł miłosierdzia Związek „Caritas” stawiał sobie także za cel utrzymywanie i rozwijanie w nich ducha katolickiej dobroczynności¹⁰ Przystępujące do Związku stowarzyszenia i dzieła dobroczynne otrzymywały status członka zwyczajnego.

Akcja zrzeszania stała się pierwszym etapem pracy organizacyjnej Związku na rok 1937. Jego erygowanie przyniosło samoczynne zgłaszanie się do niego niektórych katolickich stowarzyszeń i dzieł miłosierdzia. Zasadnicze jednak wsparcie dla dzieła zrzeszania się w Związku „Caritas” płynęło ze strony parafii. W dniu 20 kwietnia 1937 r. Zarząd Związku skierował do księży w diecezji *Okólnik w sprawie organizowania „Caritas”*, w którym zwrócił się z prośbą o wzywanie stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia istniejących w parafiach do wstępowania w szeregi członków zwyczajnych Związku¹¹ Podobną rolę w procesie pozyskiwania nowych członków miały do odegrania działające już w części parafii siostry parafialne¹² oraz prezesi Parafialnej Akcji Katolickiej. Związek apelował do nich, aby swoim oddziaływaniem spowodowali taką decyzję ze strony tych stowarzyszeń i dzieł w parafii, które dotychczas nie przystąpiły do Związku¹³ W odpowiedzi na te poczynania zaczęły napływać dość liczne zgłoszenia od działających w parafiach organizacji i placówek pomocowych. Decyzje o ich przyjęciu na członka zwyczajnego podejmował wyłącznie Zarząd Związku¹⁴, który też prowadził ich ewidencję¹⁵ W Archiwum Diecezji Tarnowskiej nie zachował się jednak wykaz członków zwyczajnych tarnowskiej „Caritas” Częściowy obraz procesu zrzeszania w ramach Związku odsłania biuletyn diecezjalnej Akcji Katolickiej w dziale poświęconym sprawom charytatywnym. W numerze 8-9 z 1937 r. znajduje się wykaz 28 parafial-

¹⁰ Zarząd Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej, *Okólnik do księży diecezji tarnowskiej w sprawie organizowania „Caritas”*, 20.04.1937 r., s. 1, Archiwum Diecezji Tarnowskiej (dalej: ADT), *Caritas Ogólne* (1937).

¹¹ Por. tamże, s. 2. Podmioty zgłaszające się na członków zwyczajnych otrzymywały od Związku kwestionariusz do wypełnienia, w którym podawały dokładniejsze informacje na swój temat, m.in. odpisy dokumentów fundacyjnych, statutów i regulaminów. Informacje te pozwalały z jednej strony określić, czy dana organizacja dobroczynna ma charakter stowarzyszenia charytatywnego czy dzieła miłosierdzia, a z drugiej miały służyć Związkowi w kontaktach i sprawach podejmowanych z władzami cywilnymi. Dopiero po odesłaniu wypełnionego kwestionariusza było możliwe zajęcie się przez Zarząd sprawą członkostwa w Związku.

¹² Siostrą parafialną była zakonnica lub świecka kobieta. Działała ona we współpracy i pod kierownictwem proboszcza i była w praktyce najważniejszą osobą odpowiedzialną za pracę charytatywną w parafii (por. K. Pękała, *Akcja charytatywna*, „Posłaniec DIAK” 3 [1934], s. 41).

¹³ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 149-150.

¹⁴ Zdarzało się bowiem, że organizacje polityczne i partyjne, a także humanitarne, ale „bez wyraźnego oblicza ideowego” chciały być policzone w poczet członków zwyczajnych Związku („Posłaniec DIAK” 6-7 [1937], s. 127).

¹⁵ „Posłaniec DIAK” 5 (1937), s. 104.

nych stowarzyszeń i dzieł miłosierdzia, które zgłosiły się na członków zwyczajnych Związku¹⁶ Centrala diecezjalna Związku ponawiała apele o dalsze zgłoszenia, gdyż w parafiach istniało wiele stowarzyszeń i dzieł, zaangażowanych w niesienie pomocy potrzebującym, które mogły zostać jego członkami zwyczajnymi¹⁷ Działania te musiały przynosić pożądany skutek. Świadczy o tym pośrednio informacja zamieszczona w „Pośłańcu DIAK” z początku 1939 r. o istniejących w kilku parafiach Stowarzyszeniach Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, które nie zgłosiły się jeszcze na członka Związku „Caritas”¹⁸. Należy domniemywać, że oddziały tego stowarzyszenia z innych parafii, zostały już przyjęte do diecezjalnej Caritas¹⁹

Jak wspomniano wyżej, proces zrzeszania obejmował przyjmowanie różnych podmiotów zaangażowanych w kościelną działalność charytatywną. Były to przede wszystkim stowarzyszenia charytatywne i dzieła miłosierdzia. Do pierwszej grupy należały: Konferencje Męskie św. Wincentego à Paulo, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo²⁰ oraz Stowarzyszenie Sług św. Zyty²¹ Natomiast do dzieł miłosierdzia, które wstępowały do Związku „Caritas” jako jego członkowie zwyczajni, należały różne placówki i ośrodki otaczające opieką dzieci, młodzież, ubogich, chorych i starców. Były to żłobki, sierocińce, ochronki, bursy, internaty, poradnie, szpitale, przytułki i domy starców, domy ubogich, kuchnie dla biednych.

Członkowie zwyczajni Związku mieli następujące uprawnienia wynikające ze *Statutu* Związku: ich przedstawiciel wchodził do Oddziału Związku w parafii, na której terenie działał; wszystkie inne osoby należące do tych stowarzyszeń lub dzieł brały udział w dorocznym Walnym Zebraniu Oddziału Związku w parafii; każdy członek zwyczajny Związku przez swego specjalnego delegata brał ponadto udział w Walnym Zjeździe Związkowym. Do statutowych obowiązków każdego członka zwyczajnego Związku należało: płacić roczną składkę; wykonywać uchwały Zarządu i Oddziału Związku, mające na względzie dobro akcji charytatywnej w diecezji i w parafii; przysyłać do Zarządu Związku w Tarnowie roczne sprawozdanie ze swej działalności; współpracować na swoim terenie z innymi członkami zwyczajnymi Związku za pośrednictwem i inicjatywą Oddziału Związku. Członek zwyczajny Związku

¹⁶ Por. „Poślaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 149. Większość zgłoszonych wówczas członków stanowiły ochronki dla dzieci prowadzone w parafiach przez żeńskie zgromadzenia zakonne.

¹⁷ Por. „Poślaniec DIAK” 10 (1937), s. 177.

¹⁸ Por. „Poślaniec DIAK” 2 (1939), s. 55.

¹⁹ Domniemanie to opiera się także na ogólnym sprawozdaniu z działalności Oddziałów „Caritas”, które wykazuje istnienie 36 takich stowarzyszeń. Wydaje się, że były one członkami zwyczajnymi Związku. Podobna sytuacja dotyczyła ochronek dla dzieci, których przywołane sprawozdanie wymienia w liczbie 53 (por. „Poślaniec DIAK” 6-7 [1939], s. 187).

²⁰ Stosowano też zamiennie nazwę: Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo.

²¹ Stowarzyszenie Sług św. Zyty szkoliło dziewczęta do pracy w charakterze służących, pomagało im również w znalezieniu pracy, a także niosło pomoc byłym służącym, obciążonym chorobą lub starością.

tracił swe prawa przez pisemne zgłoszenie swego wystąpienia, przez wykluczenie za działalność szkodliwą dla Związku lub z powodu nieopłacenia przez dwa lata składki członkowskiej mimo upomnienia²² Oprócz tych statutowych praw i obowiązków członkowie zwyczajni mieli możliwość korzystania z funduszy zbieranych w parafii na cele miłosierdzia²³

II. KSZTAŁCENIE I FORMOWANIE PRACOWNIKÓW „CARITAS”

W celu zorganizowania pracy charytatywnej w diecezji Zarząd „Caritas” zajął się przygotowaniem odpowiednich osób do posługi miłosierdzia. Należy przy tym pamiętać, że dzieło szkolenia i formacji przyszłych pracowników „Caritas” zostało rozpoczęte jeszcze przed powołaniem Związku²⁴ Po jego erygowaniu praca ta nabrała większego rozmachu i regularności. Już w maju i czerwcu 1937 r. w czterech punktach diecezji odbyły się specjalne kursy przygotowane przez centralę Związku²⁵ Z każdej parafii miała uczestniczyć jedna siostra parafialna lub kandydatka do pełnienia tej funkcji. Program kilkudniowych kursów obejmował wykłady²⁶, ćwiczenia i zajęcia praktyczne związane z działalnością charytatywną w parafii²⁷ oraz konferencje religijne, nabożeństwa, przemówienia i czytania, mające na celu duchowe przygotowanie sióstr parafialnych do akcji dobroczynnej. Łącznie w kursach wzięło udział 176 uczestniczek ze 122 parafii²⁸ Centrali Związku zależało, aby z oddziaływania formacyjnego skorzystały wszystkie parafie w diecezji, dlatego wysłano teksty wygłoszonych wykładów do tych parafii, które nie przysłały żadnej osoby.

²² Statut, art. 7, s. 3-4.

²³ Tamże, art. 10, s. 10.

²⁴ Było to związane z procesem tworzenia Wydziałów Parafialnych „Caritas” w diecezji, który rozpoczął się po przeszkoleniu sióstr parafialnych. Szkolenie to odbyło się w ramach I Tygodnia Katolicko-Społecznego w Tarnowie w 1934 r.

²⁵ Kursy odbyły się w Rytrze, Dębicy, Proszówkach i Tarnowie (por. „Posłaniec DIAK” 5 [1937], s. 105).

²⁶ Tematami wykładów były m.in. następujące zagadnienia: Akcja charytatywna i jej znaczenie dla ruchu katolickiego; Konieczność organizowania działalności miłosierdzia w dzisiejszych czasach; Jaki jest zakres pracy stowarzyszeń charytatywnych? Wzorowa działalność Oddziału Związku „Caritas”; Znaczenie wywiadu w działalności miłosierdzia; Metodyka wywiadu; Zdobywanie środków materialnych dla „Caritas”; Działalność propagandy dla akcji charytatywnej; Stosunek Oddziału Związku „Caritas” w parafii do Związku „Caritas” w Tarnowie (por. tamże, s. 105-106).

²⁷ Problematyka ćwiczeń praktycznych obejmowała m.in.: omówienie i analizę Statutu Związku „Caritas”, Statutu Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia, Regulaminu Oddziałów Związku „Caritas” oraz kwestie prowadzenia kartoteki ubogich, wydawania kartek na żywność i ubranie, prowadzenie ksiąg wsparcia żywnościowego, wsparcia w odzież i lekarstwa, prowadzenie księgi ofiar członków wspierających oraz prowadzenie księgi protokołów przy Oddziale Związku „Caritas” (por. tamże).

²⁸ Liczba ta obejmowała 157 stałych uczestniczek kursów i 19 osób dochodzących. Z niektórych parafii przyjeżdżało po kilka osób, chociaż tylko jedna mogła zostać zamianowana do pełnienia posługi siostry parafialnej (por. „Posłaniec DIAK” 8-9 [1937], s. 148).

Dalsze zajęcia szkoleniowo-formacyjne odbyły się w 1938 r. Przebiegały one w dwóch etapach. Najpierw zostało przeprowadzonych 15 jednodniowych kursów dla prezesów Oddziałów „Caritas” oraz sióstr parafialnych. Kursy te odbyły się w okresie od 18 stycznia do 8 marca i wzięło w nich udział łącznie 1021 osób²⁹ Uczestnicy rekrutowali się ze 192 parafii, natomiast 91 parafii nie miało na nich swego przedstawiciela³⁰ Celem kursu było zebranie uwag i spostrzeżeń na temat dotychczasowej pracy „Caritas”, udzielenie potrzebnych wskazań oraz wytyczenie planu pracy na rok 1938. Prezesi Oddziałów „Caritas” składali także pisemne sprawozdania dotyczące merytorycznej strony pracy Oddziału w parafii³¹. Drugi etap kształcenia i formacji był skierowany tylko do sióstr parafialnych. Związek „Caritas” zorganizował dla nich 8 trzydniowych kursów w różnych ośrodkach diecezji³² Zostały one przeprowadzone w czasie od 3 maja do 10 września 1938 r. i wzięło w nich 126 sióstr parafialnych ze 113 parafii³³ W programie kursów znalazły się – wzorem szkoleń z poprzedniego roku – treści rekolekcyjno-duchowe, referaty na temat działalności charytatywnej i ćwiczenia praktyczne³⁴

W tym samym 1938 r. centrala Związku „Caritas” rozpoczęła kształcenie pracowników charytatywnych za pośrednictwem materiałów publikowanych w „Posłańcu DIAK” w dziale poświęconym Caritas. Pierwszy artykuł z lutego poświęcony był potrzebie zdobywania cnót w działalności charytatywnej³⁵, zaś w kolejnych numerach były omawiane i przybliżane cnoty konieczne w służbie miłosierdzia: dobroć, usłużność, uprzejmość, pogoda ducha, prostota, cichość, ubóstwo. Zamieszczanie materiałów formacyjnych w „Posłańcu DIAK” zwiększyło możliwości oddziaływania formacyjnego; przekazywane treści mogły teraz dotrzeć do większej liczby pracowników Caritas.

Wraz z początkiem 1939 r. Zarząd Związku zaprzestał organizowania kursów dla prezesów i sióstr parafialnych. Kontynuowano natomiast oddziaływanie szkoleniowo-formacyjne za pośrednictwem działu Caritas w biuletynie Akcji Katolickiej. Kierownictwo Związku zamierzało przy tym połączyć dostarczanie pracownikom Oddziałów „Caritas” materiałów służących ich kształtowaniu z pomocami, które miały za cel kierowanie pracą Oddziałów. Począwszy od pierwszego numeru, w „Posłańcu DIAK” umieszczano trzy działy: ideowy, wskazań metodycznych oraz poleceń organizacyjnych.

²⁹ Por. „Posłaniec DIAK” 6-7 (1939), s. 188.

³⁰ M. Dmochowska, *Karol Pękala Biskup...*, dz. cyt., s. 101.

³¹ Por. „Posłaniec DIAK” 1 (1938), s. 23.

³² M. Dmochowska pisze o kursach czterodniowych, licząc ich czas od dnia rozpoczęcia do dnia wyjazdu. Związek podaje natomiast faktyczny czas trwania zajęć.

³³ Por. „Posłaniec DIAK” 10 (1938), s. 228.

³⁴ Wśród poruszanych tematów były kwestie opieki nad dzieckiem, młodzieżą, rodziną i chorymi. Natomiast ćwiczenia praktyczne dotyczyły urządzania i prowadzenia zebrań, przeprowadzania wywiadów, odwiedzin ubogich, prowadzenia księgowości, odpowiadania na ankiety, pisania wniosków i załatwiania spraw urzędowych (por. „Posłaniec DIAK” 5-6 [1938], s. 138-139).

³⁵ Por. „Posłaniec DIAK” 2 (1938), s. 40-41.

W dziale ideowym była podawana nauka Kościoła o miłosierdziu³⁶ oraz cnoty, którymi odznaczał się św. Wincenty à Paulo – twórca zorganizowanego miłosierdzia, który – zdaniem centrali Związku – winien stać się wzorem dla każdego, kto podejmuje pracę na polu miłosierdzia chrześcijańskiego³⁷. W dziale wskazań metodycznych zamieszczano pomoce do dyskusji na spotkaniach Oddziałów „Caritas”, uwagi potrzebne dla dobrej współpracy siostry parafialnej z innymi osobami zaangażowanymi w dzieło miłosierdzia, a także materiały dla członkiń Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Tematyka wskazań metodycznych dotyczyła m.in. pomocy ubogim, opieki nad matką i niemowlęciem, udzielania pomocy natychmiastowej, opieki nad osobami ułomnymi i kalekami, pomocy sierotom i ludziom chorym. Dział poleceń organizacyjnych obejmował zarządzenia związane z pracami organizacyjnymi Związku „Caritas” i jego Oddziałów. Miały one dać mocne podstawy dla pracy charytatywnej, porządkować ją i usprawniać. W dziale tym znajdowały się dyrektywy i wskazania Związku dotyczące akcji i przedsięwzięć podejmowanych w diecezji, informacje o różnych formach i możliwościach działania, sprawozdania, nominacja, a nawet napomnienia³⁸.

Przybliżając kwestie kształcenie pracowników „Caritas”, należy na koniec wspomnieć o książkach, materiałach i różnego rodzaju pomocach formacyjno-organizacyjnych, które były wysyłane bezpośrednio do parafii i działających w nich Oddziałów „Caritas”³⁹.

III. TWORZENIE ODDZIAŁÓW „CARITAS” W PARAFIACH

Po przeprowadzeniu pierwszej edycji kursów dla sióstr parafialnych, w maju i czerwcu 1937 r., Zarząd Związku „Caritas” podjął dalsze działania związane z organizacją pracy charytatywnej w diecezji. Zmierzały one do tworzenia Oddziałów Związku w parafiach⁴⁰. Statut Związku nadawał im stosunkowo prostą formę, tak aby mogły powstać w każdej, nawet najmniejszej parafii. W skład Oddziału wchodził z urzędu: proboszcz, prezes Oddziału i siostra parafialna, a następnie: przedstawiciele stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia, będących członkami zwyczajnymi Związku oraz przewodniczący i skarbnik, delegowani przez członków wspierających. Podczas comiesięcznych spotkań członkowie Oddziału mieli zajmować się

³⁶ Opublikowano następujące tematy: Zagadnienie miłości bliźniego przed chrystianizmem; Jezus Chrystus – Źródłem i Twórcą Caritas (3 konferencje); Jedno serce i jedna dusza.

³⁷ W kolejnych numerach przybliżono dwie cnoty św. Wincentego: jego ufność w Bogu (3 konferencje) oraz jego wielką wiarę (2 konferencje).

³⁸ Por. numery 1-9 „Posłańca DIAK” z 1939 r.

³⁹ Wśród tych materiałów i pomocy warto wspomnieć m.in. Instrukcję dla sióstr parafialnych z 1937 r. wspomnianą w „Posłańcu DIAK” 10 (1937), s. 178 oraz referat pt: „Czym ma być nasza praca w parafii?” przeznaczony na spotkanie siostry parafialnej z jej pomocnicami: „Posłaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 153-154.

⁴⁰ Statut Związku określał ich rolę w następujący sposób: „Zarząd Związku dla usprawnienia działalności miłosierdzia na terenie parafii w myśl zasad zorganizowanej akcji charytatywnej tworzy swój Oddział w parafii” (art. 10, s. 9).

następującymi sprawami: uzgadniać poczynania i zamierzenia dotyczące akcji charytatywnej na terenie parafii; przydzielać pojedynczym członkom zwyczajnym Związku fundusze pochodzące ze środków zbieranych w parafii na cele miłosierdzia; omawiać aktualne sprawy związane z pracą charytatywną oraz realizować polecenia Związku diecezjalnego⁴¹ Prezes Oddziału był mianowany na to stanowisko przez Zarząd Związku w Tarnowie, po uprzednim skierowaniu stosownego wniosku przez proboszcza parafii⁴² Diecezjalny Sekretariat Związku „Caritas” opracował i przesłał do parafii osobny *Regulamin dla Oddziału*, w którym szerzej przedstawiono i określono kwestie związane z ich tworzeniem i funkcjonowaniem⁴³

Zarządowi Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej zależało, aby Oddziały w parafiach rozpoczęły równocześnie swoją działalność. Ułatwiało to bowiem pracę centrali, gdyż można było wysyłać jednakowe materiały i wskazania dla Oddziałów będącym na tym samym etapie funkcjonowania. Dlatego też w programie II Tygodnia Miłosierdzia przewidziano jeden specjalny dzień, w którym miało odbyć się uroczyste posiedzenie Oddziału Związku „Caritas” celem jego ukonstytuowania⁴⁴ Pomimo, że nie wszystkie parafie podjęły natychmiast apel o tworzenie Oddziału „Caritas”, to jednak proces ich powstawania postępował szybko. Odślaniają go częściowo informacje zamieszczone w „Posłańcu DIAK” Z materiałów publikowanych w dziale poświęconym sprawom „Caritas” wynika, że już we wrześniu 1937 r. Zarząd Caritas wysłał pierwszych 88 nominacji na prezesów Oddziałów „Caritas”⁴⁵, a w dwóch kolejnych miesiącach następnych 28⁴⁶. Dużo nowych Oddziałów powstało także w 1938 r. W pierwszej jego połowie Zarząd Związku zatwierdził 49 kandydatur na stanowisko prezesa Oddziału⁴⁷, a w drugiej – zamianował kolejnych 17 prezesów⁴⁸ W numerach „Posłańca DIAK” z 1939 r. znajduje się tylko jedna informacja o 13 nominacjach dla prezesów Oddziałów „Caritas”⁴⁹ Opierając się na informacjach o nominacjach zamieszczanych w biuletynie, nie można jednak określić precyzyjnie liczby powołanych w tym okresie Oddziałów, ponieważ nie wszystkie nominacje musiały być tam podawane, a ponadto niektóre z nich dotyczyły tych samych parafii, w których następowała zmiana na stanowisku prezesa. Bardziej miarodajnym źródłem w tej kwestii jest ogólne sprawozdanie z działalności Oddziałów Związku „Caritas” obejmujące okres od 3.10.1937 r.

⁴¹ Tamże, s. 9-10.

⁴² Mianowanie prezesa Oddziału przez Zarząd Związku wynikało z faktu, że Oddziały były terenowymi organami Związku. Mianowanie miało formę dyplomu podpisanego przez Zarząd Związku.

⁴³ Diecezjalny Sekretariat Związku „Caritas”, *Regulamin dla Oddziału Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej*, ADT, *Caritas Ogólne* (1937).

⁴⁴ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 152.

⁴⁵ Por. „Posłaniec DIAK” 10 (1937), s. 177-178.

⁴⁶ Por. „Posłaniec DIAK” 11 (1937), s. 197, oraz nr 12, s. 221.

⁴⁷ Por. „Posłaniec DIAK” 5-6 (1938), s. 139-140.

⁴⁸ Por. „Posłaniec DIAK” 10 (1938), s. 229; nr 11, s. 253-254; nr 12, s. 284.

⁴⁹ Por. „Posłaniec DIAK” 6-7 (1939), s. 189.

do 23.10.1938 r. Wynika z niego, że pod koniec 1938 r. istniało w diecezji 196 Oddziałów Związku „Caritas” na 288 parafii⁵⁰ Natomiast w ostatnim numerze „Posłańca DIAK”, który ukazał się wybuchem wojny, centrala Związku informuje, że jedynie w kilkunastu parafiach nie zostali jeszcze mianowani prezesi Oddziałów „Caritas”, apelując jednocześnie do księży proboszczów o podanie kandydatów na to stanowisko, aby w czasie IV Tygodnia Miłosierdzia, który został zaplanowany na drugą połowę października 1939 r., w każdej parafii taki Oddział został zorganizowany⁵¹ Oznacza to, że w analizowanym okresie udało się doprowadzić praktycznie do końca proces powstawania Oddziałów „Caritas” w parafiach. Było to niewątpliwie duże osiągnięcie organizacyjne, które pozwalało Związkowi skuteczniej realizować swoje zadania i prowadzić zorganizowaną akcję charytatywną w diecezji. Należy jednak pamiętać, że powołanie Oddziału nie oznaczało automatycznie jego sprawnego funkcjonowania. Zdarzały się sytuacje, w których powołany formalnie Oddział nie wypełniał wszystkich swoich zadań⁵² Te początkowe trudności nie przekreślają znaczącego sukcesu, jakim było powołanie Oddziałów w prawie każdej parafii.

Działania Związku zmierzające do tworzenia Oddziałów „Caritas” oznaczały także wspieranie powoływania w parafiach innych osób szczególnie zaangażowanych w dzieło miłosierdzia. Były nimi przede wszystkim siostry parafialne. Centrala Związku przywiązywała wielką wagę do ich roli w pracy charytatywnej, uważając, że od doboru właściwej osoby na to stanowisko zależy dużej mierze powodzenie akcji charytatywnej w parafii. Kandydatura siostry parafialnej była zgłaszana przez księdza proboszcza do Związku w Tarnowie. Stamtąd była przesyłana do parafii nominacja dla siostry parafialnej, którą podpisywał i wręczał proboszcz parafii. W każdym Oddziale pracowała tylko jedna siostra parafialna. W jej rękach skupiała się większość spraw dotyczących pomocy ubogim w parafii⁵³ Ogrom tych spraw, wynikający z dużej liczby ubogich i potrzebujących, sprawiał, że siostra parafialna potrzebowała wsparcia. Dlatego z każdej wioski i każdej

⁵⁰ Dane te były oparte na sprawozdaniach, które spłynęły z parafii po III Tygodniu Miłosierdzia. Procentowo liczba Oddziałów wynosiła 68% (por. tamże, s. 186).

⁵¹ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1939), s. 231.

⁵² Zarząd Związku informował m.in. o tym, że „istnieje szereg parafii, gdzie Oddział „Caritas” nie odbywa jeszcze swoich zebrań” (tamże).

⁵³ Do jej obowiązków należało m.in.: wykonywać zlecenia proboszcza dotyczące akcji charytatywnej, prowadzić kartotekę ubogich, prowadzić biuro Oddziału i jego księgowość, przyjmować zgłaszających się o pomoc i w razie potrzeby udzielać jednorazowego wsparcia, którego wysokość określał Oddział „Caritas”, wyszukiwać potrzebujących, chorych, zaniedbanych, moralnie zagrożonych i przeprowadzać z nimi wywiady. Siostra parafialna nie sprawowała natomiast stałej opieki nad potrzebującymi, ale po rozeznaniu sytuacji przekazywała ich stowarzyszeniom charytatywnym oraz innym osobom, które zaangażowały się w bezpośrednią opiekę nad ubogimi i chorymi. Opiekunkami ubogich mogły być m. in. kobiety z Parafialnej Akcji Katolickiej (por. Diecezjalny Sekretariat Związku „Caritas”, *Regulaminy*, § 4; „Posłaniec DIAK” 6-7 [1937], s. 128).

dzielnicy miasta zaczęto powoływać tzw. pomocnice⁵⁴, które pomagały siostrze parafialnej w realizacji jej zadań⁵⁵ Informacja o powołanych pomocnicach była kierowana do Sekretariatu Związku w Tarnowie, skąd otrzymywały one legitymacje, które podpisywał proboszcz parafii⁵⁶ Pomimo, że pomocnice siostry parafialnej nie wchodziły w skład Oddziału „Caritas” udało się je powołać w zdecydowanej większości parafii⁵⁷

IV. PROMOWANIE I PROPAGOWANIE DZIAŁAŃ CHARYTATYWNYCH

Jednym z podstawowych zadań Związku „Caritas” określonych w jego *Statucie* było „budzić w społeczeństwie katolickim przekonanie do katolickiej akcji dobroczynnej” oraz „szerzyć zasady zorganizowanej akcji miłosierdzia”⁵⁸ Według zamierzeń Zarządu Związku szczególnym czasem i okazją do propagowania działalności charytatywnej w diecezji miał być Tydzień Miłosierdzia⁵⁹ Zadanie to zostało podjęte w trakcie II i III Tygodnia Miłosierdzia⁶⁰ Przedsięwzięcie to odbywało się w każdej parafii⁶¹, przez co promocja miłosierdzia chrześcijańskiego mogła dotrzeć do dużej liczby odbiorców. Związek wzywał, aby w organizację i przeprowadzenie Tygodnia, było zaangażowanych jak najwięcej osób i stowarzyszeń. Miało to być widoczne już na poziomie tworzenia komitetu organizacyjnego Tygodnia Miłosierdzia. Oprócz członków Oddziału mieli znaleźć się w nim przede wszystkim przedstawiciele Parafialnej Akcji Katolickiej. Można było też zaprosić członków „trzeciego zakonu”, sodalicii i bractw działających w parafii, wójta lub sołtysa oraz kierowników szkół⁶²

Propagowaniu idei miłosierdzia chrześcijańskiego, a także potrzebie popierania kościelnych działań dobroczynnych oraz promowaniu zorganizowanej akcji charytatywnej służyły przedsięwzięcia podejmowane w ramach programu Tygodnia Miłosierdzia. Składały się na nie okolicznościowe kazania, referaty, specjalne nabożeństwa, „zebrania propagandowe”, rozdawanie ulotek, zbiórki ofiar i funduszy, pozyskiwanie członków wspierających, zebrania organizacyjne Oddziału i stowarzyszeń charytatywnych⁶³

⁵⁴ Dobierała je sobie siostra parafialna, natomiast powoływał je formalnie proboszcz parafii.

⁵⁵ Zarówno siostry parafialne i ich pomocnice były powoływane w parafiach jeszcze przed erygowaniem Związku „Caritas” w 1937 r.

⁵⁶ Por. „Posłaniec DIAK” 10 (1937), s. 178.

⁵⁷ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1939), s. 231.

⁵⁸ *Statut*, art. 3, s. 1-2.

⁵⁹ Por. „Posłaniec DIAK” 5 (1937), s. 104.

⁶⁰ I Tydzień Miłosierdzia odbył się jeszcze przed erygowaniem Związku w dniach 13-20 grudnia 1936 r., zaś IV Tydzień Miłosierdzia został zaplanowany na 15-22 października 1939 r.

⁶¹ W tych parafiach, które nie miały zorganizowanego Oddziału „Caritas” lub nie były w stanie go powołać w trakcie Tygodnia Miłosierdzia, za organizację tego przedsięwzięcia odpowiadała Parafialna Akcja Katolicka.

⁶² Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 152.

⁶³ Parafie mogły zmieniać i uzupełniać program Tygodnia odpowiednio do warunków lokalnych, przy zachowaniu istotnych jego elementów.

Okolicznościowe kazania były wygłaszane na głównej Mszy św. w niedzielę. Zadaniem proboszcza było przedstawić w pierwszym dniu Tygodnia program jego obchodów. Wtedy też rozwieszano afisze propagujące dzieło miłosierdzia. Również na początku Tygodnia Miłosierdzia, najczęściej w niedzielę, rozdawano przy kościołach ulotki zachęcające do składania ofiar podczas zbiórki po domach oraz ulotki propagujące przystąpienie do grona członków wspierających „Caritas” wraz ze zgłoszeniami do wypełnienia. Propagowaniu postawy miłosierdzia służyły nabożeństwa dla różnych grup: dzieci, chorych, członków Oddziału „Caritas” i stowarzyszeń charytatywnych z parafii. Dzieci słuchały odpowiedniego dla nich kazania i składały ofiary na rzecz najbiedniejszych. Nabożeństwo dla chorych angażowało większą liczbę parafian, gdyż chorzy musieli być przywiezieni do kościoła. Oprócz udziału w nabożeństwie chorzy mieli również przygotowywane specjalne śniadanie. Program Tygodnia Miłosierdzia przewidywał odwiedziny u tych chorych, którzy nie mogli być przewiezieni do kościoła. Do ich odwiedzania byli szczególnie zachęceni krewni i sąsiedzi. „Zebrania propagandowe”, skierowane do ogółu odbiorców, przyjmowały różną formułę: akademii, wieczornicy, spotkania. W trakcie takiego zebrania odbywało się jakieś przedstawienie, recytacja lub mała forma teatralna; mógł być także wygłoszony referat mobilizujący do miłosierdzia. Spotkania były organizowane w domach parafialnych oraz szkołach, aby jak najwięcej osób mogło wziąć w nich udział.

W ramach Tygodnia Miłosierdzia odbywały się zbiórki ofiar na rzecz potrzebujących. Były one skierowane do ogółu mieszkańców parafii i dokonywały się w formie ofiar w naturze lub gotówce. Zbiórki odbywały się przed kościołem (niedzielne zbiórki do puszek) lub po domach, do których udawały się wyznaczone wcześniej osoby. Ze zbieraniem ofiar po domach było związane pozyskiwanie członków wspierających „Caritas” Były to osoby, które deklarowały się – poprzez wypełnienie specjalnej ulotki zgłoszeniowej – popierać zamierzenia i prace Oddziału w parafii, a także płacić miesięczną, kwartalną lub roczną składkę na rzecz akcji miłosierdzia w parafii, z czego określona część była przeznaczana na cele akcji charytatywnej w diecezji⁶⁴ Członkowie wspierający otrzymywali tabliczki potwierdzające ich status, które mogli przybijać na drzwiach swoich mieszkań⁶⁵ Po Tygodniach Miłosierdzia przeprowadzonych w 1937 i 1938 r. było już w diecezji 7.488 członków wspierających „Caritas”⁶⁶

---

⁶⁴ Prawa i obowiązki członków wspierających były szczegółowo określone w *Statucie*, art. 8, s. 5.

⁶⁵ Sekretariat Związku wydawał żółte tabliczki dla członków wspierających „Caritas” materialnie, zaś różowe dla osób pracujących czynnie w „Caritas” (por. „Posłaniec DIAK” 8-9 [1937], s. 153). Związek wskazywał, że żebracy, widząc taką tabliczkę, będą omijali mieszkania członków wspierających, udadzą się natomiast do tych, którzy nimi nie są. Miało to spowodować szersze zgłaszanie się na członków wspierających. Członek wspierający mógł otrzymać tabliczkę, jeśli płacił składkę odpowiednią do swej zamożności (por. „Posłaniec DIAK” 11 [1937], s. 198).

⁶⁶ Dane na podstawie sprawozdań z 196 parafii (por. „Posłaniec DIAK” 6-7 [1939], s. 187).

Realizując swoje statutowe zadanie propagowania akcji charytatywnej w diecezji, Związek „Caritas” dostarczał parafiom liczne pomoce i materiały na Tydzień Miłosierdzia. Obejmowały one szkice okolicznościowych kazań, przemówień, wystąpień i referatów, materiały na akademie i przedstawienia, programy zebrań i spotkań. Były to także afisze z programem Tygodnia i afisze promujące dzieło miłosierdzia, ulotki w sprawie zbiórki po domach i zgłaszania się na członków wspierających, deklaracje dla członków wspierających, dyplomy dla członkiń Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, krzyżyki dla chorych, statuty, regulaminy i instrukcje dotyczące Związku i jego Oddziałów, pomoce dla siostry parafialnej i jej pomocnic⁶⁷

Wśród materiałów propagujących wspieranie działalności charytatywnej można także wspomnieć tak drobną rzecz, jaką była puszka do zbierania ofiar. Używano jej w trakcie Tygodnia Miłosierdzia dla zbiórek przy kościołach i po domach. Z czasem jednak, jak dowiadujemy się ze wskazań w „Posłańcu DIAK” z 1939 r., również sama puszka miała spełniać rolę propagandową w dziele miłosierdzia. Była ona opatrzona napisem „Caritas” i według zamierzeń Związku, miała służyć dla zbierania ofiar na biednych w każdą niedzielę. Systematyczne stanie przy drzwiach kościoła z puszką miało bardziej przemawiać niż samo nawoływanie do miłosierdzia i składania ofiar. Związek „Caritas” zachęcał ponadto, aby puszka „Caritas” była wystawiana na każdym zebraniu Oddziałów Stowarzyszeń Akcji Katolickiej oraz podczas kościelnych obchodów i akademii z bezpłatnym wstępem⁶⁸

V. INSPIROWANIE ORGANIZOWANIA STOWARZYSZEŃ CHARYTATYWNYCH I DZIEŁ MIŁOSIERDZIA

Kolejnym zadaniem nakreślonym Związkowi „Caritas” Diecezji Tarnowskiej w *Statucie* było „dawać inicjatywę do organizowania wszelkiego rodzaju stowarzyszeń charytatywnych i dzieł miłosierdzia o charakterze opiekuńczym, jak: ochronki, świetlice, poradnie itp. (opieka półzamknięta) oraz przytulki, sierocińce, zakłady poprawcze itp. (opieka zamknięta)”⁶⁹ Realizując to zadanie Związek zaangażował się przede wszystkim w pomoc i zachętę do zakładania w parafiach Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Stowarzyszenia te zaczęły powstawały z dotychczasowych sekcji miłosierdzia, które działały w ramach Parafialnych Oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet oraz Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Kiedy rozpoczął się proces tworzenia Parafialnych Oddziałów „Caritas” dobiegł tym samym końca czas działalności sekcji miłosierdzia, których głównym celem było przygotowanie kobiet do akcji charytatywnej. Siostry parafialne otrzyma-

⁶⁷ Wszystkie pomoce należało wcześniej zamawiać. Większość materiałów była odpłatna, tylko niektóre były do otrzymania nieodpłatnie (por. „Posłaniec DIAK” 9 [1938], s. 198-199).

⁶⁸ O tych dodatkowych sytuacjach wykorzystania puszek „Caritas” miały jednakże zdecydować same Oddziały w parafiach (por. „Posłaniec DIAK” 1 [1939], s. 23).

⁶⁹ *Statut*, art. 3, s. 2.

ły wskazanie, aby dobierać sobie pomocnice z członkiń sekcji miłosierdzia. Natomiast pozostałe osoby z sekcji miłosierdzia, które nie zostały pomocnicami siostry parafialnej, miały wstępować w szeregi Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo⁷⁰

Informacje zawarte w dziale „Caritas” w „Posłańcu DIAK” ukazują duże zaangażowanie Związku w powstawanie tego Stowarzyszenia. Program II i III Tygodnia Miłosierdzia przewidywał uroczyste spotkanie Stowarzyszenia, natomiast w tych parafiach, gdzie ono nie istniało, miało się odbyć spotkanie organizacyjne⁷¹ Po II Tygodniu Miłosierdzia Związek „Caritas” ponowił zachętę do jego zakładania w parafiach, podkreślając jedno z głównych zadań członkiń Stowarzyszenia, jakim była stała opieka nad ludźmi chorymi i ubogimi. Powstające Stowarzyszenia miały zgłaszać się na członków zwyczajnych Związku „Caritas” W celu pełnienia działalności zgodnej z duchem św. Wincentego Związek przygotował osobną *Instrukcję* dla powoływania i prowadzenia tych Stowarzyszeń, która została rozesłana do księży proboszczów⁷² Także przed kolejnym Tygodniem Miłosierdzia Związek wskazywał, że bez powołania takiego stowarzyszenia nie można sobie wyobrazić dobrze zorganizowanej akcji miłosierdzia w parafii, zaś jego powstanie jest przejawem właściwego rozwoju działalności charytatywnej⁷³ Jeszcze innym przejawem działań zmierzających do powstawania Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo była gotowość pomocy organizacyjnej poprzez przyjazd przedstawiciela Związku do tych parafii, które zamierzały powołać Stowarzyszenie⁷⁴

Podjęmowane inicjatyw i starania przyczyniły się do systematycznego powstawania tego Stowarzyszenia w parafiach. Po II Tygodniu Miłosierdzia do Związku „Caritas” napłynęły informacje o założeniu 10 Stowarzyszeń w parafiach⁷⁵. Potem doszły kolejne, co spowodowało, że na początku 1938 r. biskup tarnowski F. Lisowski erygował łącznie 16 Stowarzyszeń⁷⁶. Z danych zawartych w ogólnym sprawozdaniu z rocznej działalności „Caritas” od II do III Tygodnia Miłosierdzia wynika, że w parafiach istniało 36 Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo⁷⁷

Mniej informacji posiadamy o działaniach Związku dających impuls do powstawania innych stowarzyszeń. W programie III Tygodnia Miłosierdzia z 1938 r. znajduje się zachęta do zorganizowania założycielskiego zebrania

⁷⁰ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1937), s. 154-155.

⁷¹ Por. tamże, s. 150-151 oraz „Posłaniec DIAK” 9 (1938), s. 197-198. Związek podawał program takiego spotkania i przysyłał pomoce do jego przeprowadzenia.

⁷² Powstające Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo były erygowane przez diecezjalną władzę kościelną, a następnie zwracały się z prośbą o agregację do Rady Głównej w Paryżu (por. „Posłaniec DIAK” 10 [1937], s. 179).

⁷³ „Posłaniec DIAK” 10 (1938), s. 227.

⁷⁴ Por. „Posłaniec DIAK” 4 (1938), s. 100.

⁷⁵ Por. „Posłaniec DIAK” 11 (1937), s. 197-198.

⁷⁶ Por. „Posłaniec DIAK” 2 (1938), s. 43.

⁷⁷ Por. „Posłaniec DIAK” 6-7 (1939), s. 187.

Konferencji Męskiej św. Wincentego à Paulo⁷⁸ Przywołane wyżej sprawozdanie zbiorcze „Caritas” informuje o zaledwie 3 takich męskich stowarzyszeniach⁷⁹

Niewiele także wiadomo o przedsięwzięciach Związku mających na celu wspieranie i inicjowanie powstania ośrodków i miejsc pomocy i wsparcia, takich jak ochronki, świetlice, poradnie, przytułki, sierocińce czy zakłady poprawcze. Te dzieła miłosierdzia o charakterze opiekuńczym były prowadzone przez żeńskie zgromadzenia zakonne. Najczęściej prowadzoną placówką była ochronka dla dzieci. W ogólnym sprawozdaniu z działalności Oddziałów „Caritas” wymienione są 53 ochronki, które nadesłały formularze sprawozdawcze⁸⁰

VI. AKCJE CHARYTATYWNE W ZORGANIZOWANYM DZIELE MIŁOSIERDZIA

Działalność charytatywna prowadzona w diecezji oznaczała przede wszystkim codzienną pracę i służbę ludziom będącym w potrzebie, która wyrażała się w wyszukiwaniu potrzebujących, rozeznawaniu ich sytuacji, udzielaniu im doraźnej lub stałej pomocy materialnej i duchowej, prowadzeniu ośrodków i placówek pomocowych. W to dzieło wpisywały się przedsięwzięcia inicjowane i kierowane przez centralę diecezjalną Związku, które były następnie realizowane w parafiach przez Oddziały „Caritas” lub członków zwyczajnych Związku. Do takich przedsięwzięć należały m.in.: Tydzień Miłosierdzia, Dzień Chorych, „Gwiazdka”, „Święcone”, zbiórka na ociemniałych oraz działalność tzw. „Naszych straganów”⁸¹

Tydzień Miłosierdzia – przybliżony już w znacznym stopniu w niniejszym artykule – był okresem o dużym znaczeniu dla całej działalności charytatywnej, zarówno w wymiarze diecezjalnym, jak i parafialnym. Związek „Caritas” dążył, aby oddziaływanie Tygodnia było możliwie najszersze. Tygodnie Miłosierdzia z 1937 i 1938 r. miały jako pierwszoplanowy cel propagowanie zorganizowanej działalności charytatywnej, którą prowadziła „Caritas” Zaletami takiej działalności były: celowość, gospodarność, dobre rozeznanie i niskie koszty. Celem Tygodnia było także zbieranie funduszy na pomoc potrzebującym. Wszyscy wierni, zarówno systematycznie wspierający dzieło miłosierdzia w ciągu roku, jak i ci, którzy czynili to sporadycznie, byli w Tygodniu Miłosierdzia wzywani do hojnego wsparcia wysiłków tych, którzy poprzez różne formy wolontariatu byli szczególnie zaangażo-

⁷⁸ Por. „Posłaniec DIAK” 9 (1938), s. 198.

⁷⁹ Por. „Posłaniec DIAK” 6-7 (1939), s. 187. Z danych sporządzonych na podstawie sprawozdań z 196 parafii wynika, że męskie i żeńskie Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo zrzeszały ogółem 1.365 członków.

⁸⁰ Por. tamże.

⁸¹ Wśród innych przedsięwzięć i akcji inicjowanych i wspieranych przez Związek, a realizowanych przez Oddziały warto wspomnieć: promocję apostołstwa chorych, propagowanie trzeźwości, pomoc dla ubogich kościołów w diecezji, zbiórki odzieży.

wani w dzieło niesienia pomocy bliźnim w potrzebie. Dla zdobycia środków na pomoc potrzebującym organizowano przykościelne i publiczne zbiórki darów w naturze i w gotówce⁸² Pozyskane fundusze miały służyć niesieniu pomocy przez Oddział „Caritas” i stowarzyszenia miłosierdzia w ciągu roku, a zwłaszcza w trudnym okresie zimowym⁸³

Dzień Chorych był przedsięwzięciem, które wpisywało się w całoroczną troskę o chorych podejmowaną zwłaszcza przez członkinie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Zasadniczo był organizowany na wiosnę. Natomiast tam, gdzie nie udało się go przeprowadzić we wskazanym okresie, był włączany w program Tygodnia Miłosierdzia. Parafialne Oddziały „Caritas” przygotowywały wcześniej spis chorych, a w sam Dzień Chorych wnoszono lub wprowadzano chorych do kościoła, gdzie przystępowali do spowiedzi, a następnie uczestniczyli w uroczystej Mszy św. Wracających do domu chorych obdarzano paczkami i kwiatami. Podobnie troszczono się i odwiedzano w tym dniu chorych, którzy nie mogli być w kościele⁸⁴

Stałą akcją podejmowaną przez „Caritas” była tzw. „Gwiazdka” Jej celem było niesienie materialnej pomocy najuboższym rodzinom przed świętami Bożego Narodzenia. Związek „Caritas” podkreślał, że wszyscy mają prawo do godnego i radosnego przeżywania tych świąt. Podejmowane działania zmierzały do tego, aby także ludzi biedni doświadczyli tej radości m.in. dzięki otrzymanemu wsparciu materialnemu. Akcja, w którą były szczególnie zaangażowane siostra parafialna, jej pomocnice i członkinie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, polegała na zbieraniu w każdej wiosce darów dla biednych. Były one następnie rozdzielane i zanośzone do najuboższych rodzin. Związek „Caritas” nalegał, aby zerwać z rozdawaniem pomocy w jednym, określonym miejscu, tak aby ubodzy nie musieli przychodzić po pomoc, gdyż mogło to być dla nich krępujące. Biednym zawsze należało okazać szacunek, gdyż w ten sposób podnosiło się ich duchowo⁸⁵

Podobna idea towarzyszyła akcji „Święcone” związanej ze świętem Zmartwychwstania Pańskiego. Jej celem było przyniesienie radości, nadziei i nowych chęci do życia tym, którzy trwali w smutku spowodowanym trudną sytuacją życiową. Dotyczyło to ludzi biednych, osamotnionych i zagubionych duchowo. Związek zachęcał do podejmowania działań, aby szczególnie

⁸² Dla przeprowadzenia zbiórek publicznych Związek zwracał się z prośbą do właściwych urzędów wojewódzkich o stosowne zezwolenie. Wynikało to z m.in. z ustawy z 15 marca 1933 r. o zbiórkach publicznych. Zbiórki przy kościołach nie wymagały takich zezwoleń.

⁸³ Wśród potrzeb zimowych na pierwszym miejscu było wspieranie osób bezdomnych; dalej zaopatrzenie ubogich dzieci w ciepłą odzież, dofinansowywanie dożywiania dzieci w ochronkach, zakup opału (por. „Poślaniec DIAK” 11 [1938], s. 253). Oddziały „Caritas” miały się także troszczyć, aby osoby opuszczone, zwłaszcza starsze i chore, były zaproszone do innych rodzin na Wigilię (por. „Poślaniec DIAK” 12 [1938], s. 283).

⁸⁴ Por. „Poślaniec DIAK” 5 (1939), s. 149-150.

⁸⁵ Por. „Poślaniec DIAK” 12 (1938), s. 282-283.

osoby z tej ostatniej grupy skorzystały ze spowiedzi wielkanocnej, jako szczególnego daru niosącego radość duchową⁸⁶. Akcja „Święcone” była realizowana ponadto poprzez pomoc materialną i odwiedziny. W ramach pomocy materialnej przynoszono ubogim żywność. Chciano im w ten sposób umożliwić wzięcie godnego udziału w tradycyjnym zwyczaju przynoszenia pokarmów do święcenia. „Święcone” pochodziło od ofiarodawców prywatnych lub było zakupywane z funduszy Oddziału. We wskazówkach, jakie Związek dawał Oddziałom dla organizacji „Święconego”, była także zachęta, aby przekazaniu darów towarzyszyły życzenia wielkanocne⁸⁷

Kolejnym przedsięwzięciem podjętym w pierwszych przedwojennych latach działalności Związku „Caritas” były zbiórki dla ociemniałych⁸⁸. W tamtym czasie miały one charakter ogólnopolski i były przeznaczone na pomoc dla Zakładu dla Ociemniałych w Laskach k. Warszawy prowadzonego przez Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi. W 1937 r. na apel Związku „Caritas” zbiórkę przeprowadziły Oddziały „Caritas” oraz Parafialna Akcja Katolicka⁸⁹. Podobna kwesta miała miejsce w 1938 r. Związek „Caritas” zachęcał do dużego zaangażowania w to przedsięwzięcie, wskazując m.in. na fakt, że w Laskach przebywało wówczas 40 dzieci z terenu diecezji tarnowskiej⁹⁰. Wydaje się, że rezultaty zbiórek w diecezji nie były imponujące, skoro Związek „Caritas” informował przed zaplanowaną na wrzesień 1939 r. kolejną kwestą, że ubiegłoroczna nie była właściwie przeprowadzona⁹¹. Równocześnie ze zbieraniem ofiar Związek „Caritas” podejmował za pośrednictwem swoich parafialnych Oddziałów działania zmierzające do wyszukiwania dzieci niewidomych i ociemniałych, aby po porozumieniu z Zakładem w Laskach, oddać je tam do nauki i zdobycia zawodu⁹². Za zgłoszenie dzieci ociemniałych do centrali Związku była odpowiedzialna siostra parafialna⁹³

Na szczególną uwagę, ze względu na charakter przedsięwzięcia, zasługuje działalność, którą nazywano „Nasze stragany”. W całym przedsięwzię-

⁸⁶ Por. „Posłaniec DIAK” 4 (1938), s. 99.

⁸⁷ Por. „Posłaniec DIAK” 4 (1939), s. 114-115.

⁸⁸ Pierwsza taka zbiórka została zorganizowana przez Katolickie Stowarzyszenie Kobiet w 1936 r. (por. M. Dmochowska, *Karol Pękała Biskup...*, dz. cyt., s. 98).

⁸⁹ Była to zbiórka ofiar przy kościołach w niedzielę 7 listopada. Zebrane ofiary były przekazywane bezpośrednio z parafii do Zakładu w Laskach (por. „Posłaniec DIAK” 11 [1937], s. 198).

⁹⁰ Por. „Posłaniec DIAK” 9 (1938), s. 201. Jak wynika z korespondencji prowadzonej pomiędzy Towarzystwem Opieki nad Ociemniałymi a Związkiem „Caritas”, w Laskach przebywało i uczyło się wówczas ok. 700 dzieci. Ponieważ ten katolicki Zakład był instytucją prywatną, dlatego koszty utrzymania były w zdecydowanej większości pokrywane z ofiar i zbiórek (por. ADT, *Caritas Ogólne* [1938] i *Caritas Ogólne* [1939]).

⁹¹ Por. „Posłaniec DIAK” 8-9 (1939), s. 233. Z powodu wybuchu wojny zaplanowana na wrzesień zbiórka nie została już przeprowadzona.

⁹² W archiwach Związku znajduje się korespondencja z Towarzystwem Opieki nad Ociemniałymi z nazwiskami dzieci, dla których Związek starał się o przyjęcie do Lasek (por. ADT, *Caritas Ogólne* [1938] i *Caritas Ogólne* [1939]).

⁹³ Por. „Posłaniec DIAK” 12 (1937), s. 222.

ciu chodziło głównie o pomoc w zaopatrzeniu ubogich w trwałą, a niedrogą odzież. W tym celu Związek uruchomił w Tarnowie szwalnię i zatrudnił w niej podopiecznych „Caritas”, dając im możliwość lepszego zarobku i usamodzielnienia⁹⁴ Po niskich cenach zakupywano z fabryk materiały, z których szwaczki wykonywały solidną odzież, która następnie miała być wystawiana na sprzedaż na rynku i udostępniana zainteresowanym parafiom. Akcja miała swój początek 10 czerwca 1938 r., kiedy to na tarnowskim rynku pojawił się stragan handlowy Związku „Caritas” oferujący po niskich cenach solidnie wykonaną odzież⁹⁵ Parafie, które zgłosiły się do udziału w akcji, odbierały zamówioną w Związku odzież i sprzedawały na własnych straganach⁹⁶ Całe przedsięwzięcie okazało się trafnym posunięciem. Do Związku napływały liczne zamówienia, dlatego wkrótce zwiększono liczbę szwaczek szyjących odzież⁹⁷ Również oferta „Naszych straganów” została w 1939 r. poszerzona o mundurki dla „Rycerzy i Rycerek Eucharystycznych”, zamawiane przez niektóre parafie⁹⁸ Całe to przedsięwzięcia dało zatem pracę i wynagrodzenie grupie biednych i potrzebujących szwaczek; uboga ludność mogła nabywać nową odzież po niskiej cenie, zaś Oddziały „Caritas” zarabiały na sprzedaży 10%, przeznaczając ten zysk na potrzeby biednych⁹⁹

VII. WNIOSKI I UWAGI KOŃCOWE

Podsumowując pierwszy okres funkcjonowania Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej należy najpierw zauważyć, że jego działalność została częściowo przygotowana przez wcześniejsze poczynania, których motorem był ks. Karol Pękala i Sekretariat do spraw Caritas. Jeszcze przed erygowaniem Związku udało się doprowadzić do powstania w niektórych parafiach Wydziałów „Caritas”, powołać siostry parafialne i ich pomocnice, zainicjować powstawanie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, podjąć niektóre cykliczne akcje charytatywne. Wszystko to było znaczącą pomocą w początkowym okresie działalności Związku.

Po tej koniecznej uwadze, w kilku końcowych wnioskach można dokonać oceny pierwszych lat działalności Związku „Caritas”

⁹⁴ Działania te były wynikiem przeprowadzanych w Tarnowie wywiadów, które wykazały z jednej strony, że praca szwaczek była bardzo nisko wynagradzana, a z drugiej, że ubodzy z racji niedostatku materialnego kupują nietrwałą odzież, wykonaną z nieodpowiedniego materiału (por. M. Dmochowska, *Karol Pękala Biskup...*, dz. cyt., s. 100).

⁹⁵ Por. „Posłaniec DIAK” 7-8 (1938), s. 172.

⁹⁶ Por. „Posłaniec DIAK” 9 (1938), s. 200. Centrala „Caritas” wyraziła także gotowość, aby oddawać parafiom materiały po cenach fabrycznych, a te w swoim zakresie miały się zatroszczyć o szycie. Wkrótce jednak Związek wycofał się z tego, informując, że może dostarczać tylko uszytą odzież (por. „Posłaniec DIAK” 12 [1938], s. 284).

⁹⁷ Por. „Posłaniec DIAK” 11 (1938), s. 253.

⁹⁸ Por. „Posłaniec DIAK” 5 (1939), s. 153.

⁹⁹ Por. „Posłaniec DIAK” 6-7 (1939), s. 186.

1. Zasadniczy cel Związku, jakim było zrzeszanie stowarzyszeń i dzieł miłosierdzia, był podjęty jako pierwsze działanie i doprowadził do przyjęcia licznych podmiotów w szeregi członków zwyczajnych Związku. Służyło to rozwojowi współpracy na polu miłosierdzia w diecezji, o czym świadczy zaangażowanie i włączanie się – zwłaszcza Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo i Męskich Konferencji św. Wincentego – w podejmowane w diecezji akcje dobroczynne.
2. Pozytywnie należy ocenić kształcenie pracowników „Caritas” zmierzające do ich fachowego przygotowania do podjęcia i pełnienia posługi charytatywnej oraz takiego duchowego uformowania, aby pełniona przez nich służba potrzebującym wypływała z wiary i kierowała się ewangeliczną miłością opartą na nauce i przykładzie Jezusa Chrystusa i świętych. Proces szkolenia i formacji dokonywał się na specjalnych kursach oraz poprzez artykuły umieszczane w „Posłańcu DIAK” Z kursów szkoleniowych nie korzystały jednak wszystkie parafie. Być może z tej racji Związek zrezygnował w 1939 r. z ich organizowania. Formą kierowania pracą Oddziałów i kształtowania pracowników pozostały wtedy materiały umieszczane w „Posłańcu DIAK” w trzech działach: ideowym, wskazań metodycznych i poleceń organizacyjnych. Były one dobrze przygotowane i w miarę systematycznie prowadzone.
3. Jako wielki sukces organizacyjny należy ocenić powołanie Oddziałów „Caritas” w prawie wszystkich parafiach. Ich powstanie oznaczało praktykowanie miłosierdzia na poziomie parafialnym, który był najbliższy ludziom. Szczególną rolę w Oddziale spełniała siostra parafialna, która była odpowiedzialna za organizację opieki nad potrzebującymi w parafii. Organizacyjny sukces powołania Oddziałów nie może być utożsamiany w przypadku każdej parafii z ich owocnym działaniem. Były bowiem sytuacje, kiedy powołane oddziały tylko w pewnym stopniu wypełniały swoje zadania.
4. Związek „Caritas” uczynił wiele dla szerszego zaangażowania społeczeństwa w działalność charytatywną prowadzoną przez Kościół. Akcja informowania i propagowania działań podejmowanych przez „Caritas” została przeprowadzona przede wszystkim podczas II i III Tygodnia Miłosierdzia. Wielość zastosowanych form promocji pozwalała dotrzeć do szerokiego grona odbiorców, budzić w nich przekonanie do działań „Caritas” i zachęcić do włączenia się w nie. Jednym z efektów tych działań było pozyskanie licznych członków wspierających.
5. Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie Związku w powstawanie w parafiach Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. W analizowanym okresie powstało kilkadziesiąt takich stowarzyszeń, które łączyły osobiste uświęcenie ich członkiń z posługą na rzecz chorych i ubogich. Niewiele natomiast wiadomo o działaniach wspierających powstawanie innych stowarzyszeń i dzieł miłosierdzia.

6. Związek „Caritas” kontynuował w omawianym okresie niektóre wcześniejsze przedsięwzięcia, a także podejmował nowe akcje w dziele miłosierdzia chrześcijańskiego. Przedsięwzięcia te wymagały przede wszystkim zaangażowania ze strony Parafialnych Oddziałów „Caritas”, które w większości brały w nich udział z uwzględnieniem własnych warunków, możliwości i środków działania. Skalę niesionej pomocy odślania w części ogólne sprawozdanie z działalności Oddziałów zbierające dane z ok. 2/3 parafii. Dowiadujemy się z niego m.in., że Oddziały Związku „Caritas” otaczały stałą opieką 1.801 chorych, 2.486 osób starszych, 640 kalek, 832 sierot, 858 rodzin. Na „Gwiazdkę” 1937 r. obdarowano 2.270 osób, a w ramach „Święconego” z 1938 r. pomoc otrzymało 2.552 osoby. W 53 ochronkach otaczano opieką 2.774 dzieci, zaś 962 korzystało z dożywiania. Troszcząc się o potrzeby duchowe podopiecznych, przyczyniono się do zawarcia 28 małżeństw i udzielenia 41 chrztów. Przez odpowiednie rozmowy i zachęty doprowadzono do spowiedzi 504 osoby, zaś do I Komunii św. przygotowano 391 dzieci¹⁰⁰

Wszystkie przedstawione w opracowaniu poczynania Związku zmierzały do zbudowania zorganizowanej akcji charytatywnej w diecezji. Przedsięwzięcie to udało się w znacznym stopniu zrealizować. Sprawność organizacyjna były widoczna w konkretnych akcjach podejmowanych w diecezji i parafiach na polu miłosierdzia chrześcijańskiego. Dzieła te służyły tym, którzy byli dla „Caritas” najważniejsi: ludziom w wielkich potrzebach materialnych i duchowych.

L'ATTIVITÀ DELLA FEDERAZIONE „CARITAS” DELLA DIOCESI DI TARNÓW NEGLI ANNI 1937-1939

R i a s s u n t o

L'articolo presenta le più importanti attività intraprese dall'organizzazione „Caritas” della diocesi di Tarnów nei primi anni, dopo la sua istituzione nel 1937. Sulla base delle fonti accessibili è stata presentata la realizzazione del suo obiettivo principale e degli altri compiti stabiliti dal suo statuto.

Tra i successi significativi raggiunti nel periodo dal marzo 1937 all'agosto 1939 bisogna annoverare innanzitutto la costruzione della rete dei gruppi parrocchiali della „Caritas” in quasi tutta la diocesi nonché la preparazione dei suoi volontari e la loro formazione permanente. La „Caritas” diocesana ha accolto tra i suoi membri ordinari molte associazioni caritative ed opere di misericordia ed ha realizzato efficacemente l'opera d'informazione sulle sue attività e sul bisogno d'impegnarsi in esse. La maggior parte delle parrocchie aderiva alle numerose

¹⁰⁰ Por. tamże, s. 187.

iniziative della „Caritas”, perciò cresceva sempre di più il numero delle persone povere, malate e bisognose che ricevevano aiuto e sostegno nelle necessità. Grazie agli sforzi della „Caritas”, in quel periodo, il lavoro caritativo nella diocesi di Tarnów ha assunto le caratteristiche di un’ attività organizzata.

Parole chiavi:

caritas, Federazione “Caritas”, l’azione caritativa, Gruppo Parrocchiale della „Caritas”, beneficenza